

5. Каракаш И. И. Правовой режим земель жилой и общественной застройки в городах по новому земельному кодексу // Одесский регион. — 2000. — № 3. — С. 35.
6. Боса Н. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування: взаємодія і протиріччя // Збірник наукових праць УАДУ при Президентові України. — К., 2000. — Вип. 2, ч. 2. — С. 30–31.

УДК 349.6(477):34.03

О. В. Глотова

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ЛІСІВ

Ліси займають важливе місце серед природних ресурсів. Вони сприяють розвитку економіки, поліпшенню стану навколишнього природного середовища і за своїм призначенням і місцем розташування виконують економічні, екологічні, естетичні, виховні та інші функції.

Корисними властивостями лісів є їх здатність зменшувати вплив негативних природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, регулювати стік води, попереджувати забруднення навколишнього природного середовища і очищати його, сприяти оздоровленню та естетичному вихованню населення.

З погляду господарського використання ліси, насамперед, є джерелом деревини й іншої технічної сировини, харчових і кормових продуктів, які є необхідними для задоволення потреб народного господарства та населення, а також місцем перебування корисних тварин і рослин [1].

Необхідність дослідження питань юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів зумовлюється особливістю лісів як самостійного об'єкта правової охорони, незадовільним станом лісів в Україні, недостатньою правовою захищеністю, а також потребою оновлення лісового законодавства, в тому числі з урахуванням вимог міжнародно-правових актів у даній сфері, необхідністю посилення екологічних вимог до різних видів використання лісових ресурсів, удосконалення організаційних засад охорони лісів та відповідальності за порушення лісового законодавства.

Треба зазначити, що до останнього часу питання юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів не були предметом спеціального дослідження правознавців. Але в українській та російській літературі чи не найактивніше обговорювалась тема юридичної відповідальності за екологічні правопорушення (В. І. Андрейцев, Т. С. Бакуніна, С. О. Боголюбов, М. М. Брінчук, А. П. Гетьман, А. К. Голіченков, О. С. Колбасов, С. М. Кравченко, І. О. Краснова, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. О. Навроцький, В. В. Петров, Н. І. Титова, Ю. С. Шемшученко та ін.). Проблем майнової відповідальності за порушення лісового законодавства торкається В. М. Завгородня у своїй кандидатській дисертації.

Мета і завдання даної статті полягають в здійсненні аналізу особливостей кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності за лісопорушення, визначенні складів правопорушень та прогалин у законодавчому забезпеченні юридичної відповідальності в даній сфері, а також виробленні рекомендацій з вдосконалення правового регулювання лісових відносин у сфері покращення екологічного стану лісів та їх охорони.

Юридична відповідальність як спосіб правової охорони лісів забезпечує чітке і неухильне використання норм законодавства всіма суб'єктами. По відношенню до лісів юридична відповідальність має свої особливості, які зумовлені характером і особливостями правовідносин при їх використанні.

Підставою для притягнення до відповідальності є склад правопорушення, який являє собою протиправну поведінку (дію або бездію), результатом якої є заподіяння шкоди, наявність причинного зв'язку між дією (бездією) та заподіяною шкодою, а також наявність провини правопорушника.

Стаття 98 Лісового кодексу України встановлює дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність за порушення лісового законодавства [2].

Дисциплінарна відповідальність за порушення лісового законодавства настає за правопорушення службових осіб, коли вони збігаються з порушенням норм трудового законодавства. Дисциплінарна відповідальність регулюється нормами трудового законодавства. Дисциплінарна відповідальність за невиконання або нестале виконання вимог лісового законодавства може бути застосована до працівників, якщо ними порушені трудові обов'язки щодо охорони лісів та лісових ресурсів.

Згідно зі ст. 147 Кодексу законів про працю України [3] за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один захід стягнення: догана або звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення. Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу даного працівника. На працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатися також вищими органами, які здійснюють управління в галузі використання та охорони лісів та лісових ресурсів.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

Цивільно-правова відповідальність, на відміну від інших видів відповідальності за порушення лісового законодавства (адміністративної, кримінальної, дисциплінарної), виконує крім стимулюючої та превентивної функції також компенсаційну функцію у формі відшкодування шкоди.

Специфіка застосування цивільно-правових норм щодо регулювання даних правовідносин обумовлена кількома факторами: особливістю ліса як природного об'єкта, який є складною екологічною системою, а також значенням лісів, що виконують екологічні, економічні і соціальні функції.

Шкода, заподіяна лісовому фонду в результаті порушення лісового законодавства, відшкодовується громадянам та юридичним особам у порядку, встановленому законодавством України. Правове регулювання відносин щодо відшкодування шкоди у даній сфері здійснюється за нормами цивільного та лісового права. Цивільним законодавством встановлюються загальні положення щодо відшкодування шкоди. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду, регулюються лісовим законодавством, а також законодавством про охорону навколишнього природного середовища в частині загального порядку відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням.

Так, ст. 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] встановлює, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Особи, яким завдано шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

З метою посилення охорони лісів, збереження лісових ресурсів і підвищення ефективності їх використання Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова «Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству» [5]. Цією постановою були затверджені такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами: пошкодженням дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту; знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення; знищенням або пошкодженням сіянців і саджанців у лісових насадженнях та на плантаціях; самовільним сінокосінням, випасанням худоби; знищенням і пошкодженням лісогосподарських та відмежувальних знаків; знищенням або пошкодженням мурашників; пошкодженням сіножатей та пасовищних угідь; знищенням або пошкодженням лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів; незаконною рубкою і пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту; самовільною заготівлею (збиранням) недеревних рослинних ресурсів у порядку спеціального використання, а також загального використання на ділянках, де це заборонено чи допускається тільки за спеціальним дозволом.

Вказані такси встановлюють розмір відшкодування шкоди. Також постанова передбачає цілий ряд умов, які впливають на визначення розміру шкоди. Так, за пошкодження самшиту, кипариса, айланта, платана, горіхів усіх видів, еталонних дерев і дерев на елітних лісонасінневих плантаціях, а також хвой-

них молодих дерев (віком до 41 року) у грудні — січні розмір стягнення, обчислений за такою, збільшується у два рази. У гірських лісах Карпат і Криму розмір шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву, обчислюється такою, збільшеною у два рази. Розмір стягнень за самовільну заготівлю (збирання) недеревних сировинних ресурсів на штучно створених плантаціях обчислюється за цією такою, збільшеною вдвічі. За знищення або пошкодження мурашників у лісах першої групи розмір стягнення також обчислюється такою, збільшеною у два рази. Шкода, заподіяна знищенням або пошкодженням мостів, шлюзів, інших інженерних споруд на лісоосушувальних каналах, дренажних системах і шляхах, а також рекреаційних об'єктів, обчислюється в п'ятикратному розмірі вартості витрат на поновлення знищених або пошкоджених споруд.

Адміністративна відповідальність — найбільш поширений вид юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону лісів. Сутність її полягає в застосуванні до правопорушника уповноваженим державним органом (а інколи суспільною організацією) заходів адміністративного примусу.

Враховуючи специфіку адміністративної відповідальності, об'єкт адміністративної провини в галузі лісокористування і охорони лісів можна визначити як врегульовані законодавством суспільні відносини з охорони лісів і раціонального використання лісових ресурсів, за посягання на які передбачено застосування адміністративних санкцій.

Адміністративна відповідальність у вигляді штрафів встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення за скоєння таких видів лісових правопорушень [6]: незаконне використання земель державного лісового фонду; порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці; незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка; знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень; знищення або пошкодження підросту в лісах; здійснення лісових користувань не у відповідності з метою або вимогами, передбаченими в лісорубному квитку (ордері) або лісовому квитку; порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини; пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду; самовільне сінокосіння і пасіння худоби, самовільне збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід; введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси; пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками; засмічення лісів відходами; знищення або пошкодження лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів на землях державного лісового фонду; знищення або пошкодження від межувальних знаків у лісах; знищення корисної для лісу фауни; порушення вимог пожежної безпеки в лісах та ін.

Треба сказати, що єдиною санкцією за лісові адміністративні проступки є адміністративний штраф. Таке обмеження видів санкцій, на наш погляд, є пев-

ним недоліком адміністративної відповідальності за лісові правопорушення. Здається доцільним розширення складу адміністративних санкцій, що мають застосовуватися до правопорушників. Наприклад, виправданим було б застосування певних випадках і таких стягнень, як попередження та конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення проступку та ін.

Певним недоліком адміністративної відповідальності за лісові правопорушення є також неврахування повторності у скоєнні адміністративних правопорушень (можна неодноразово впродовж поточного року скоювати те чи інше правопорушення у сфері лісових відносин, не відчуваючи при цьому посилення санкцій — вони застосовуються завжди у незмінному обсязі) [7].

Кримінальна відповідальність за порушення лісового законодавства передбачена Кримінальним кодексом України у розділі VIII «Злочини проти довкілля» [8].

Наприклад, ст. 245 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за знищення або пошкодження лісових масивів, а також зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць або інших таких насаджень вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом у вигляді обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

На нашу думку, у Кримінальному кодексі України слід уточнити загальнонебезпечний спосіб знищення чи пошкодження лісових масивів, зокрема, віднісши до нього забруднення лісу хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами.

Згідно із ст. 246 ККУ незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах карається штрафом від п'ятидесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого.

Аналіз складу правопорушень, щодо яких передбачена кримінальна або адміністративна відповідальність, свідчить про необхідність у деяких випадках уточнення їх об'єктивної сторони, проведення більш чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за їх скоєння, розширення складу злочинів у галузі охорони та використання лісів, посилення санкцій до правопорушників.

Література

1. Природноресурсове право України: Павч. посіб. / За ред. І. І. Каракаша. — К.: Істина, 2005. — С. 229.
2. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 98.
3. Кодекс законів про працю України // Екологічне законодавство України. — Х., 2002. — С. 258.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 липня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 69.

5. Про таксі для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 1996 року № 1464 // Екологія і закон. — К., 1998. — Кп. 1. — С. 635–642.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. — К.: Атіка, 2001.
7. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. — К., 2005. — 20 с.
8. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 25–26. — Ст. 245, 246.

УДК 343.222

О. В. Козаченко

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНШИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОЛЕКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ

Сучасний стан розвитку постмодерну характеризується не тільки глобалізацією окремих боків життя людського суспільства, але й поширенням концентрації, організованості на злочинну діяльність. Занепокоєння світового співтовариства позитивною динамікою поширення протиправної діяльності в умовах функціонування корпоративних суб'єктів, знайшло відображення в деяких конвенційних нормах. Так, в Декларації ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях Сторони зазначають, що вони приймають на себе обов'язок розробляти або застосовувати стандарти та методи обліку, які підвищують транспарентність міжнародних комерційних операцій і спонукають приватні і державні корпорації, які займаються міжнародними комерційними операціями, в тому числі і транснаціональні корпорації, і окремих осіб, які займаються такими операціями, уникати корупції... (ст. 5), за яку необхідно встановлювати кримінальну відповідальність (ст. 2) [1]. Ратифікація Європейської конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію зобов'язала європейські держави приймати всі необхідні законодавчі та інші акти для забезпечення того, щоб юридичні особи могли бути притягнуті до відповідальності у зв'язку з вчиненням кримінальних злочинів корупційної спрямованості (ст. 18) [2].

Таким чином, актуальність вирішення проблеми кримінальною відповідальністю юридичних осіб продиктована необхідністю адаптації українського законодавства, в тому числі і кримінального, до світових стандартів в умовах визначеного стратегічного політичного курсу інтеграції України в світові і європейські міжнародні організації.

Дослідженню питань кримінальної відповідальності юридичних осіб присвятили свої наукові праці такі вчені, як М. І. Бажанов [3], Б. В. Волженкін [4], Н. Єгорова [5], С. Г. Келіна [6] та інші автори, які, взявши участь у дискусії, спрямували свої дослідження на виробку власної позиції у вирішенні дилеми: за чи проти кримінальної відповідальності юридичних осіб. Автор статті, озна-